Observatoriulu ese de doue ori in septemana, mercurea si sambat'a.

Pretiulu

pentru Sibiiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintrulu monarchiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci; — numeri singuratici se dau càte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Ori-ce Inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare càte 7 cr., la adou'a si a trei'a càte 6 cr. v. a. si preste acea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adresate de a dreptulu la Redactiunea Diariului Observatoriulu in Sibiiu.

Nr. 90. Sibiiu, 10/22 Novembre 1879. **Anulu II.**

800.000 de soldati.

In anulu 1868 statulu armatei imperiale pentru ambele parti ale monarchiei se ficsase prin lege comune pe terminu de 10 ani, la cifr'a de optu sute de mii pentru timpu de pace, cu conditiune de a stá fetiorii càte 3 ani in servitiu activu si 7 ani in reserva. Acei 10 ani inpliniti, astadi stà de nou acelasiu proiectu de lege in desbaterea parlamenteloru din Vien'a si B.-Pest'a. Gubernulu centrale nu cere mai multu, decàtu cá aceeasi cifra de 800.000 se se votedie din nou pe alti 10 ani urmatori.

Nu numai opositiunile, ci si alti membrii ai camereloru legislative, amici ai ministerieloru actuali, afla cà acelu numeru de ostasi pentru timpu de pace ar fi prea peste mesura mare, nu numai din causa cà se ia atàta tenerime vigorósa dela vocatiunea si professiunea ce au invetiatu fiacare, ci si pentru-cà budgetulu militariu apasa nespusu de greu asupra tieriloru monarchiei, cu càte 90 pàna la 116 milióne de fiorini pe anu. Unii si altii isi batu capulu cu planuri diverse, cum s'ar pótea micsiorá numerulu soldatiloru, pentru-cá se póta inpuçiná si din imposite; pàna acum inse tóte celelalte combinatiuni, de ex. cu cifr'a de 600.000, cu servitiu numai de càte 2 ani, cu organisare, buna-óra cá in staturile republicane Elveti'a si Americ'a si altele mai multe, au esitu, daca nu si absurde, in totu casulu sau neaplicabili la acésta monarchia, sau mai rele decàtu este sisthem'a la care tîne comand'a suprema a armatei.

Ce e dreptu, gubernulu imperiale are mari temeiuri cá se insiste de nou pentru cifr'a de 800.000. Cu càtu se vorbesce in Europ'a mai multu de pacea universale si pentru o desarmare generale, cu atàtu simptomele de pace disparu mai tare de inaintea ochiloru lumei, si abia trecu càte 4—5 ani cá se nu sparga càte unu resboiu din cele mai crunte (1848—1849 revolutiune universale; 1854—5 celu orientale dela Dunare pàna la Sevastopole; in 1859 Itali'a; 1864 Schleswig-Holstein; 1870—1 Germani'a si Franci'a; 1876—7 érasi Orientulu pàna in dio'a de astadi). Rivalitatea, jalusi'a staturiloru, temerea unora de celelalte in locu se descrésca, se face totu mai intensiva. In aceeasi proportiune cresce si neindestularea popóraloru cu sórtea loru. Nu numai ideile republicane pure, care respecta religiune, familia, proprietate, ci alaturea cu ele facu si doctrinele socialistice, inca si cele mai spurcate comunistice, progresse ce amerintia cu resturnarea totale a ordinei sociale. La tóte acestea se adaoga tirani'a turbata a unoru natiuni fanatice, care'si aróga sie'si dreptulu de domnia esclusiva si chiaru privilegiulu revoltatoriu de a esterminá pe alte nationalitati. Cu alte cuvente, revolutiuni de diverse categorii amerintia din tóte partile. Façia cu acésta stare a lucruriloru gubernulu crede, cà cifr'a de 800.000 soldati este cea mai mica, pe care o cere dela 36 milióne de locuitori pentru anii de pace cá armata de linia si permanenta. Acestu numeru i se pare gubernului cu atàtu mai moderatu si totuodata mai necessariu spre a insuflá respectu in laintru si in afara, cu càtu tóte celelalte poteri, anume dela 1873 incóce inmultiescu numerulu armateloru pe o scara ne mai vediuta de candu lumea, in proportiuni fabulóse.

Gubernulu comunicase mai deunadi tabelle comparative despre statulu armateloru europene; diariulu militariu „Wehrzeitung“ le-a coresu si rectificatu in càtuva; din tóte inse ese de ex., cà pre candu Monarchi'a austro-ungurésca, chiaru se si aiba bani pre càtu nu'i are, in casu de strimtóre totu nu póte pune pe pitióre mai multi decàtu 1 milionu 194.318 ostasi cu reserve si militia teritoriala (Landwehr, Honvéd) cu totu, — de alta parte Russi'a póte ridica chiaru astadi 2,289.000, éra in urmarea noueloru reforme si legi de assentare, preste 6 ani va avea 3 milióne 016.000 de ómeni exercitati in arme si preparati a dá peptu cu ori-si cine. Dela infricosiatele desastre din anii 1870—1 Franci'a isi reorganisà armat'a sa dupa unu planu atàtu de intinsu si grandiosu, in càtu statulu de 1,350.000 ómeni deprinsi in arme càti avea sub Napoleon III, astadi dispune de 1,815.000, si e decisa cá preste alti 4 ani se numere 2 milióne 723.000 de ostasi linia cu reserva si militia cu totu. Cu nimicu nu a remasu mai inapoi Germani'a, ci tocma din contra, ea intrece pe tóte, cà-ci are dejá 2,504.300 de ostasi. Chiaru si Itali'a, care inainte cu 10 ani abia dispunea de 450 mii braçia deprinse in arme, face pe acestu terenu progresse estraordinarie asia, càtu in vreo 4—6 ani va dispune si ea de armata pàna la unu milionu. Pàna si staturile mici, cá Belgiulu, Romani'a, Serbi'a etc. se vedu necessitate a'si exercitá in arme pe tóta poporatiunea sanetósa de sexulu barbatescu. Este o stare fatale acésta, ea inse nu se póte nicidecum evitá in epoc'a de facia.

La tóte acestea gubernulu mai reflecta, cà daca e vorb'a de budgetu, apoi acela luatu intr'o singura suma din ambele parti ale monarchiei, ajunge la cifr'a exorbitanta de 660 milióne pe anu, din care armat'a cere circa 116 milióne; asia dara nu ea este de vina, cà parlamentele mai vérsa 554 milióne pe alte trebuintie ale statului, dintre care multe nicidecum nu sunt trebuintie, ci cu totulu altuceva, ce pe airea se numesce dilapidare.

Intre acestea desbateri ferbinti vine „Pesti Naplo“ fói'a cea mai citita in limb'a magiara, inse si cea mai trufasia, totuodata cea mai hostile facia cu ministeriulu lui Tisza si mai virtosu cu persón'a acestuia, pe care nu'lu póte suferi, si dupa-ce recunósce cà cifr'a de 800.000 este o necessitate inpusa de situatiune, insîra cu raru curagiu abusurile si nelegiuirile ce se comitu anume in Ungari'a cu ocasiunea assentariloru. „P. N.“ cere investigatiuni severe si pedepsire aspra a toturoru, fia functionari, fia medici, sau asia numiti midiulocitori, càti lucra cá se scape de la sorti multime de teneri, ai caroru parinti le platescu grosu. Noi scimu asia, cà anume auctoritatile militarie veghiadia cu ochi de vulturu asupra toturoru càti aru cutediá lucruri

Foisiór'a „Observatoriului“.

Femeiele.

De: Juliu Pederzani.

Traducere de: J. G. Baritiu.

V. Mam'a.

Intr'o di s'au aflatu in obscurulu anghiu alu unei capitale, in etagiulu din urma alu unei case, o femeia si unu copilu. Copilulu traiá, dara femei'a de langa elu erá mórta. Din intiepenit'a ei mana 'i cadiuse o bucata de pàne, pe care murindu o intinsese copilului ei flamandu.

Ultim'a cugetare a sufletului ei, ultim'a incordare a corpului seu, ultim'a privire a fostu pentru copilulu ei.

Ea murise de fóme, pentru de a scapá viéti'a acelei fiintie mice, care se repaosá la ânim'a ei.

Si acésta fiintia atatu de nefericita si totuodata atàtu de sublima erá o mama!

Mam'a, dupa numele lui Dumnedieu, in fiacare limba este celu mai dulce cuventu. Unu nume a carui suvenire dupa cele mai teribile furtune ale vietiei, inple sufletele nóstre cu unu parfumu ce nu se esala niciodata. Numele unui sanctuaru, alu unui sufletu omenescu, care s'a invelitu in flacarile divinitatii. Sanctuarulu inesprimabilu si venerabilu alu durereloru si alu amorului.

De unde acea emotiune profunda, acelu farmecu miraculosu ce se coprinde in acestu singuru cuventu?

Este revelatiunea unei placeri ceresci, transfiguratiunea unei vietie inaltiate din pulbere, este obiectulu celu mai divinu in lume, fiindu cà nici unde fericirea si zimbetulu nu straluce mai frumosu decatu in faci'a unei mame.

Amorulu unei mame este creatiunea lui D-dieu, ingrigirile ei unu cultu religiosu, privirea unei mame unu cuventu de binecuventare, o rugatiune.

Lumea de fericire a unei mame este léganulu, fiindu cà aceea ce coprinde elu, este copilulu, o ideia a amorului, unu visu care s'a realisatu in forma si figura.

Vediu o corfa de trestia, care plutesce linu leganata pe valurile Nilului. Caletoriulu care o vede plutindu de a lungulu tiermuriloru o privesce unu momentu din curiositate. Elu isi continua calea, fàra se caute ce este ascunsu in ea.

In mic'a corfa se aflá unu copilu; unu copilu micu care nu are nici cea mai palida idea despre pericolulu ce'lu amenintia. Elu scie numai trei lucruri: a dormi, a plange si a zimbi.

Si totusi in acésta corfa de trestia este ascunsu unu ce cu multu mai pretiosu decàtu se aflá in tóte palatele din Memfis, Heliopolis si Teb'a. In ea este ascunsa istori'a si glori'a unui poporu, alu Israelitiloru; lumin'a si speranti'a unei lumi intregi. In ea se aflá Moise.

Inaintea fiacarui léganu, asemenea acelei corfe in care dormia Moise se potu pronuntiá seriósele cuvinte: „Aicea jace speranti'a unei lumi.“

Acésta mana delicata si rosia, care d'abea póte coprinde jucari'a, va inplini intr'o di fapte mari, cu spad'a, cu instrumentulu séu cu pén'a.

Subt acésta frunte, pre care budiele nóstre o saruta cu caldura, voru arde idei frumóse si nobile; acestu peptu, pe care o usióra respirare ilu face se unduleze, va fi odata focariulu de sentimente divine si passiuni nedumerite.

Destinate mari — si acésta nu ne este permisu a uitá; destinate pline de suferintie — si acést'a se nu o uitamu niciodata — póte cà astépta pe acésta fiintia amabila si inocenta. Numele seu va fi mare séu acoperitu de infamia.

Copilulu este inceputulu familiei. Prin copilu intra unu elementu nou si neperfectu in intimitatea a doue vietie. Asemenea unui óspe misteriosu si necunoscutu bate elu la pórt'a unei fericiri senine „Oricine vei fi — se fi bine — venitu. Tu esti fericirea, fericirea nóstra. Cu anim'a tremuranda de fericire te salutamu sositu pe pragulu vietiei.“

Copilulu este radi'a de sóre a amorului speratoru. Este speranti'a natiunei, a patriei.

Elu ne incanta prin colorile sale viue, prin ochiulu seu mare si plinu de sinceritate, prin fruntea sa senina pe care inca nu o intuneca nici-unu nuoru. Sufletulu seu dórme linistitu, budiele lui inca nu au esprimatu nici o minciuna.

Asemenea unei flori divine se desvólta elu in libertate, umedu inca de rou'a diminetiei, la radiele primului seu sóre. Necunoscutu cu trecutulu, zimbesce elu in presente, fàra de a se cugetá la vitoriu. Diu'a lui se terminua precum au inceputu, prin unu zimbetu.

Cine va fi geniulu copilului acestui'a? Tat'a.

Ah! nu; tóte datorintiele lui sunt concentrate in blandetie. In tóte dilele mai inainte de a parasi locuinti'a se va duce la léganu, si va luá velulu de pe elu, care acopere angerulu seu dormindu. Elu zimbesce si pléca.

Contemplarea copilului seu i aduce aminte si i spune cà: la vétr'a sa a sositu unu óspe nou, cà are se ingrigésca inca de o vietia, cà activitatea lui reclama o incordare indoita cá pana acuma.

Se reintórce sér'a acasa, ânim'a lui doresce repaosu. Elu ilu va aflá in abundantia, inbraciosiandu „fructulu ânimei sale“ copilulu seu. Inse in adenculu sufletului seu isi va dice: Voiu ingrigi si voiu lucrá atàtu de multu, pentru cá copilulu meu se nu aiba causa a versá lacrime pentru neajunsurile si privatiunile vietiei.

Mam'a este geniulu copilului. Ea este si remane in totu momentulu in apropiarea lui.

Candu mam'a nóstra ne au luatu pentru prim'a óra in bracia, candu ne au salutatu cu unu ochiu nesatiosu si incantatu de privirea „thipului ei,“ atunci ânim'a ei a disu: „Acésta fiintia plapanda, mica si tremuranda, va poté esistá si inflori numai prin tine si amorulu teu!“

Eternu creatórele fortie ale naturei au formatu o fiintia omenésca. Prim'a opera a creatiunei este terminata. Acum'a pronuntia tu juna mama cuventulu teu „Fia.“ Amorulu teu se invetie, se perfectioneze a dou'a opera a creatiunei.

Si dens'a termina oper'a. Ea nutresce copilulu ei. Acést'a este o lege a provedintiei.

Ea schimba sangele ei in sangele lui si astfeliu isi cucereste adeveratulu nume de: mama. Ea se deséca. Niminea nu néga acést'a. Inse déca ea cugeta nobilu si sublimu si iubesce, atuncea va inplini acésta ostenéla divina si va refusá de a incredintiá nestimatulu ei tesauru unoru bracia tocmite.

Ea nu va suferí cá sange strainu se se amestece cu sangele ei; cá sufletulu copilului ei se se destepte subt privirea unei straine.

O mama este numai atuncea adeveratu frumósa, inesprimabilu de frumósa, candu ea isi tiene copilulu in bracia.

Cea mai sublima intre tóte thipurile de femeia, care esista pe pamentu este astadi si totudeaun'a mam'a.

Ea, femei'a sacra, care pórta crucea amorului, care isi sacrifica frumseti'a, viéti'a si care nutresce cu sangele ei dulcele-i fructu.

Ea, mama durerósa cu cunun'a de spini a sacrului amoru, va fi totudeaun'a si in eternu onórea si corón'a tuturoru femeiloru.

Mam'a este geniulu copilului. Prin ingrijirile ei cresce acea fiintia inca tinera pe pâmentu.

(Va urmá).

de acestea, si s'au vediutu, anume in Ungari'a inainte cu vreo 3 ani vreo 30 de medici dati in judecata; dara „P. N.“ are curagiulu se'si sustîna acus'a sa si se o confirme cu exemple.

Tocma acuma se incepù in tóte tierile conscriptiunea teneriloru cari inplinescu 20 de ani, pentru-cá in Martiu 1880 se traga la sorti. Listele se punu spre vedere pe la prefecturi si la alte auctoritati administrative. Toti locuitorii au dreptu de reclamatiune in favórea celoru conscrisi pe nedreptu sau din eróre, si contra celoru netrecuti in registre. Se se observe legea pentru toti fòra partinire. In càtu pentru tenerimea de nationalitate romana, opiniunea nóstra póte fi cunoscuta de multu, din alte scrieri. Sunt preste 20 de ani, de candu amu indemnatu la tóte ocasiunile, cá tenerii nostrii se nu se ferésca de arme si se mérga la urna cu flori in caciula, éra daca voru fi assentati, se se pórte bine si se fia bravi. Astadi cum stau lucrurile in lume, este cea mai mare rusîne si batjocura, ba chiaru infamia a fugi de arme. Tenerimea romana se invetie a pretiui onórea nationale si renumele de omu bravu si curagiosu mai pre susu decàtu chiaru viéti'a. Nici o macula nu este asia urita si gretiósa pe caracterulu omenescu cá macul'a poltroneriei, numele de omu fricosu, de jupanu pléca fuga. Trei ani nu sunt legati de gardu, trecu si aceia, si candu ai venitu acasa, mai curatielu, mai desteptu si chiaru mai peptosu decàtu te-ai dusu, cu atàtu te va placea mai multu Floric'a cea destinata pentru tine. Auctoritatile nóstre scolastice aru face fórte bine, candu aru imitá pe ale altoru nationalitati, indemnandu si ele pe tenerime, cá pe unde numai se póte, tenerimea pe langa propri'a gimnastica se fia exercitata si cu pusiculitie, sau macaru cu betie.

Transilvani'a.

— Sibiiu, 8/20 Nov. (La cestiunea scóleloru confessionali.) Daca nu ne insiéla tóte simptomele, apoi scóleloru confessionali intemeiate si sustînute de càtra comunitatile bisericesci, li se prepara lovitur'a de esterminare mai virtosu din causa, cà acelea fiindu totu-odata nationali, sunt considerate cá obstacolu alu desnationalisarei, adeca alu magiarisarei. Mai este inse si unu altu motoru nespusu de periculosu, care prepara peirea. Carturarii si literatii càti compunu sau traducu carti scolastice in limb'a magiara, s'au inmultitu preste mesura. Interessulu bine intielesu alu acestora este, cá se vendia càtu se póte mai multe mii de carti scolastice magiare, incependu dela ABCdariu pàna la filosofia in susu si se'si faca din ele capitalu de bani, precum isi facea si professorii nemtiesci in dilele ministrului Thun, pre candu se vendea din unele carti scolastice nemtiesci càte 10 pàna la 50 mii de exemplarie in fiacare anu, dupa cum erá cartea destinata pentru classe gimnasiali sau classe inferiori, primarie, elementarie. Pre càtu timpu se vendu si carti scolastice romanesci, germane, serbesci, slavóne, nu se potu vende atàtea carti magiare càte aru voí auctorii si traductorii loru. Acésta concurentia le este nesuferita. La dascali si professori editori de carti se alatura ceilalti carturari fabricanti de versuri, de romane si de càte alte producte ale literaturei usióre, carii toti sunt interessati cá se'si vendia marf'a loru la tóta lumea. Din acésta concurentia a interessului materiale se potu esplicá cele mai multe cause de persecutiune a scóleloru confessionali, inca si a pressei romanesci.

Relative la coprinsulu corespondentiei din Salisce publicata in Nr. 86 alu „Observatoriului“ si cu privire la càte citimu in diariulu „Hunyad“ dela Dev'a despre mesurile luate asupra scóleloru confessionali, ne veni copi'a unui circulariu, alu carui coprinsu insructivu merita se fia cunoscutu in cercuri càtu se póte mai intinse. Acela suna:

Nr. 1505 Scol.

Càtra tóte oficiele protopresbiteriale, cá inspectorate districtuale de scóle din archidieces'a romana greco-orient. a Transilvaniei.

Inspectoratulu regescu de scóle din comitatulu Huniadór'a, cu scrisórea sa din 4 Iuniu a. c. Nr. 920, aduce la cunoscinti'a consistoriului archidiecesanu o ordinatiune data càtra acelasiu de inaltulu ministeriu de culte si instructiune publica ddto. 7 Maiu a. c. Nr. 13266, de urmatoriulu coprinsu:

„Bisericele gr.-or. romane in sensulu statutului organicu, aprobatu de Maiestatea Sa ces. si apost. regésca, potu aplicá la scólele loru cá invetiatori, séu tineri cari au absolvatu pedagogi'a, séu cari au terminatu cursulu studieloru teologice, si usandu de acestu favoru, bisericele gr.-or. romane aplica de invetiatori in modu provisoriu pe candidatii loru de preotia.“

„Acesti invetiatori cá provisori, si mai multu preoti decàtu invetiatori, nu se potu numerá intre invetiatorii despre care tractédia legea de statu pentru pensionarea invetiatoriloru, ci numai la special'a loru rugare se potu suscepe a contribui si ei la fondulu de pensiune, dar', a-'i constringe la acésta, absolutu si nici intr'unu casu nu se póte.“

„Acestu favoru inse nu se estinde si asupra comuneloru.“

Consistoriulu archidiecesanu crede, cà acésta ordinatiune a inaltului ministeriu de culte si instructiune publica, nu póte se aiba numai insemnatate locala pentru comitatulu Huniadór'a, ci cà aceea trebue luata intr'unu sensu generalu, pentru toti invetiatorii din archidiecesa, cari cadu in categori'a indicata mai in susu.

Pentru aceea dar' se comunica acestea P. T. D-Tale spre sciintia, avendu a le inpartasi invetiatoriloru interesati din districtu de sub administratiunea P. T. D-Tale, spre a loru sciintia si acomodare.

Din siedinti'a consistoriului archidiecesanu, tienuta in Sibiiu, la 10 Augustu 1879.

La insarcinarea Escelentiei Sale Domnului archiepiscopu:
Dr. Jlarionu Puscariu m. p.,
protosincelu.

Revista politica.

Sibiiu, 21 Novembre st. n. 1879.

Indata dupa deschiderea Reichsratului si intrarea in elu a boemiloru, ei s'au si constituitu intr'unu clubu alu loru separatu. Este mai multu tempu, decandu acelu clubu a esmisu din sînulu seu o comissiune ad hoc, care se elaboredie unu memorandu càtra coróna, in care deputatii boemi se céra dela M. S. imperatulu egal'a indreptatire a elementului boemu in administratiunea politica si in scóla.

Acelu memorandu elaboratu a fostu inmanuatu M. S. imperatului in audienti'a avuta in 17 l. c. prin presiedintele clubului boemiloru d. L. Rieger. Cu acea ocasiune conducétorulu boemiloru dise: cà prin realisarea egalei indreptatiri, natiunea boema va fi si mai multu intarita in probat'a sa lealitate.

M. S. imperatulu primindu pe d. Rieger cu multa buna-vointia i respunse intre altele: cà este convinsu despre lealitatea natiunei boeme si promise, cà dupa ce va ceti memorandulu, va luá dupa potintia in consideratiune cererile depuse in elu.

Prin acestu pasu fórte inportantu boemii s'au pusu in relatiuni directe cu coróna, si ei au multe sianse de a isi vedea legitimele loru pretensiuni realisanduse un'a dupa alta, sub conditiune firesce, déca ei voru continuá a sprigini politic'a dinastica inaugurata in Orientu si daca voru votá in parlamentu pentru proiectulu gubernului de a ficsá inca pe 10 ani inainte, cifr'a armatei permanente de 800.000 pe fiacare anu. Boemiloru le convine acésta si o potu face cu atàtu mai usioru, de órece vedemu cà maioritatea d. C. Tisza le merge inainte cu bunu esemplu. Déca Ungari'a se invoiesce la tóte, pentru ce óre boemii se fia mai dificili, candu este vorb'a despre o politica slavica a monarchiei, si candu la ordinea dilei este consolidarea si concentrarea elementului slavu alu monarchiei.

Conducétorii natiunei boeme aru trebui se fia nisce politici fórte nepractici, déca ei n'aru esploatá dupa potintia favorabil'a constelatiune ce le suride si déca nu s'aru folosi fàra intardiere de comód'a punte de trecere, pe care le-o oferu voturile parlamentului magiaru, care din ce in ce probédia mai multu, cà scie se innóte si pe apa si pe uscatu, spre cea mai mare placere si bucuria a multu temutului panslavismu.

Multu discutatulu proiectu de lege pentru administrarea Bosniei si a Hertiegovinei a fostu primitu in siedinti'a din 17 l. c. a dietei unguresci cu o maioritate de 19 voturi, intre care se afla si voturile celoru optu ministrii si a celoru doui secretari de statu. Numerulu deputatiloru verificati este 443; din acestia au absentatu 85 si asia au votatu pentru 188, éra contra 169 deputati. Abstragéndu deci voturile ministriloru si ale celoru doui secretari de statu, maioritatea a fostu numai de 9 voturi, care si acelea au fostu ale croatiloru.

Din desbaterile ce au duratu siése dile incheiate, merita se ne insemnamu doue lucruri si adeca: afirmatiunea cunoscutului romantieru si deputatu gubernamentalu Mauriciu Jokay care dise, cà actualii amici ai cabinetului Tisza au o asia mare incredere in elu si i sunt devotati pàna la gradulu „de a-i urmá chiaru si in infernu,“ éra alu douilea a fostu, afirmatiunea ministrului-presiedinte C. Tisza, cà densulu de si este, a fostu si va fi totudeauna (sic!) unu adoratoru alu moralei politice, totusi are curagiulu se sustiena, cà se cere dela cineva mai multu patriotismu de a isi schimbá opiniunile politice, in tempu ce pentru de a remanea cineva consecinte pre langa parerile sale odata esprimate, se cere unu mare egoismu.

Resulta deci din aceste doue dictate politice: cà actualii amici ai lui C. Tisza, de calibrulu d. M. Jokay et comp. voru urmá si de aci inainte orbeste carului triumfalu alu marelui loru Dalei-Lama Tisza, éra in schimbu pentru acésta, infalibilulu papa dela Dobritinu alu siovinistiloru magiari, au canonisatu apostasi'a politica a renegatiloru, botesandu-o de inaltu patriotismu. Nemuritoriulu Dante a disu: „Calea care duce la infernu este pardosita cu intentiuni bune.“ Totu asia este si calea pe care au apucatu d. C. Tisza cu ai sei.

In siedinti'a din 18 l. c. au avutu locu in diet'a Ungariei unu nou scandalu, provocatu prin unulu din corifeii intransigentiloru Kossuthiani, deputatulu Desideriu Szilágyi.

Conflictulu engleso-turcescu s'au mai domolitu. Sultanulu promite ceriulu si pamentulu, fàra cá inse se se cugete seriosu a isi inplini vreodata promissiunile date. Angli'a este isolata si marile poteri nu se alatura si nici nu spriginescu energiculu ei aventu luatu in contra Turciei. Se vede cà bub'a inca nu este in de ajunsu cópta, pentru cá se sparga.

Din Bucuresci veni inbucutórea scire, cà maioritatea comissiunei europene esmisa in cestiunea Arab-Tabiei s'ar fi declaratu in modu favorabilu pentru Romani'a. In contra Romaniei au votatu representantulu Russiei, alu Turciei si — alu Italiei. Ce trifoliu bizaru!

Corespondentie particularie ale „Observatoriului.“

— Blasiu, 16 Novembre st. n. 1879.

Publiculu din Blasiu dinpreuna cu tinerimea studiósa dela institutele de invetiamentu din locu, au avutu astadi fericirea de a asistá in biseric'a catedrala la instalarea Reverendissimiloru Domni canonici de curundu alesi Joanu M. Moldovanu fostu pàna acum professoru la gimnasiulu din locu si Dr. Joanu Ratiu fostu secretariu mitropolitanu, indeplinita cu tóta demnitatea de càtra Escelenti'a Sa Parintele Metropolitu la finea Santei Liturgie, fiindu incongiuratu de intregu capitululu Metropolitanu afara de Reverendissimulu Domnu Prepositu, care inpiedecatu de morbu nu a potutu luá parte. Atatu pentru-cà demnitatea de canonicu este un'a demnitate inalta in biserica, càtu si pentru-cà persónele alese possedu in mesura mare increderea si simpathi'a publica, toti cei de facia au fostu petrunsi de momentuositatea actului, au si asistatu pàna la capetu insoçindu'lu nu numai cu seriositatea receruta, ci si cu bucuria inspirata de un'a sperantia a careia basa o constitue trecutulu persóneloru alese. Cu deosebire, din càtu am observatu eu, corpulu professorale, din alu carui sinu sunt ambii demnitari noui, si tenerimea studiósa au avutu bucuria dupla, pentru-cà ambii instalati din intielépt'a dispositiune a Escelentiei Sale Mitropolitului au de a fi si in venitoriu in uu'a relatiune mai strinsa cu institutele de invetiamentu, si anumitu Reverendissimulu Domnu Joanu M. Moldovanu cá Directoru gimnasiale in loculu Reverendissimului Joanu Antonelli, care pentru nepartinirea sanetatei nu mai póte functioná éra Rssimulu Dr. Joanu Ratiu cá Rectoru in Seminariulu archi-diecesanu. Cugetarea eminamente practica, spiritulu si tactulu delicatu in conducere, conscientiositatea esemplaria, cu care si-a dusu oficiulu de professoru gimnasialu in tempu de 22 ani, cari tóte i-au assecuratu simpathi'a discipuliloru cá la puçini altii, indreptatiescu pre toti a crede, cà noulu Directoru va conduce institutulu gimnasiale in aceste tempuri grele cu aceeasi intieleptiune, cu care l'au condusu cei doui din urma, venerandulu Prepositu si literatu de renume, Timoteu Cipariu pàna la adenci betranetie si zelosulu canonicu Joanu Antonelli in anii din urma. Nu mai puçina sperantia, din càtu am observatu, are publiculu si in alu douilea canonicu si totu-odata acum Rectoru Seminariale Dr. Joanu Ratiu. Sinceritatea candida in tóte afacerile, purtarea simpathica facia cu toti, scienti'a-i frumósa si educatiunea'i in unulu din Seminariele cele de antaniu din Austri'a indreptatiesce pre totu publiculu a crede, cà densulu, cá unulu, ce a vediutu mai multe institute de crescere adjustate dupa spiritulu tempului modernu si dupa recerintiele de astadi, se va adoperá de siguru incetulu cu incetulu a rumpe cu traditiunile cele vechi ale Seminariului, si a introduce un'a cate un'a reformele acele fàra de cari nu mai póte esistá, decàtu rosindu inaintea strainiloru. Acésta cu atatu mai virtosu, cà insasi religiunea crestina, ai carei ministrii se crescu in Seminariu, demanda progressulu in tóte. Omnia probate, quod bonum est tenete! dice S. Apostolu Paulu.

In speranti'a acestor'a le urésa publiculu la ambii viétia indelungata. Totu cu ocasiunea acésta s'a intemplatu si instalarea celorulalti Domni canonici, promovati la staluri mai inalte. B.

— Din comitatulu Bistriti'a-Solnocu. (Estrasu din doue corespondentie private. A repausatu in comun'a Maieru fostulu pàna in a. 1848 episcopu diecesanu, rom.-catholicu com. Dominicu Zichy, cunoscutu cá unulu din cei mai mari binefacatori; s'au publicatu din viéti'a lui in press'a magiara si germana multime de fapte de a le lui, càtu adeverate càtu si fictive, càteva dictate de ura contra romaniloru; dara din totu districtulu nu s'au aflatu o singura péna romanésca cá se informedie pe publiculu romanescu prin restaurarea curatului adeveru. Repausat'au si Leontinu Luchi, romanu curatu, si unulu dintre notabilii nostrii, barbatu plinu de merite, care a servitu aprópe 50 ani, sub arme

cá oficiariu si adiutantu la comandanti cu nume istoricu, cá archiducele Ferdinand d'Este, cá Urbanu si altii, apoi la administratiunea civile intre cele mai grele inpregiurari, dara unde ati vediutu macaru o schitia biografica de o pagina publicata in memori'a lui?

Va dice cineva, cà Zichy a fostu magiaru, se scria magiarii ceea ce sciu despre densulu. Las' inse cà famili'a Zichy-Ferraris se trage din Piemont, prin urmare este de origine italiana, buna-óra cá Coronini Palavicini, cá Barco si cá alte càteva familii patriciane venite sucessive in armat'a austriaca, dupa aceea indigenate care in Austri'a, care in Ungari'a si Croati'a, aci inse ne este vorba de fapt'a samarineanului din evangelia, fia acela ori-si cine, si mai e vorb'a de simpathii càtra poporulu romanescu. Calitati cá acestea se nu fia considerate intru nimicu la romani? Frumosu ne-aru mai stá! . . . . .

Intr'o alta scrisóre mai vechia citimu:

Dela venirea sa intre noi com. Zichy a facutu multe si mari bunatati. Nu numai din acestu tînutu, ci chiaru si din alte locuri departate, pàna si din Bucovin'a alérga la acestu mare crestinu bolnavii, saracii lipsiti si toti cei loviti de sórte vitrega, prin focu si alte elemente, prin perirea vitelor de bóle, afla la Esc. Sa ajutoriu si mangaiere, inca si comune intregi. De candu ilustrulu comite s'au asiediatu intre noi, au infiintiatu pe spesele sale apoteca (farmacia) si au angajeatu medicu, dandu si localitati de spitalu pentru bolnavii saraci, caroru li se dà si de mancare pàna ce se vindeca. La multi studenti saraci le a datu ajutoriu de bani, pentru cá se'si póta terminá invetiaturile. Mai incolo:

Vediendu com. Zichy cà, comun'a romanésca Maieru unde'si are a sa resiedentia, are lipsa mare de o biserica care se merite in adeveru numele acesta, a facutu acestui poporu o santa biserica, care l'a costatu pàna la 20 mii florinii v. a. Curendu dupa aceea venindu si poporenii totu romani din comun'a Ilv'a-mica si rogandu'lu cá se se indure a'i ajutá si pe densii se'si faca o casa dumnedieésca in loculu celei vechi, strimte si slabe, com, Zichy facù si acolo biserica care'lu costà pàna la 18.000 fl.

Comun'a St. Giorgiu isi edificase ea biserica in pretiu cá de 30 mii de fl.; obosita apoi cu totulu de atàtea spesse grele, cadiù si ea la bunatatea comitelui rogandu'lu cá se o ajute la decorarea si adjustarea interna, precum cere ritulu nostru. Indata la cea de antaiu rogare c. Zichy acordandu numitei comune totu ce 'ia cerutu, a comandatu dela Vien'a tóte cele necessarie, éra clopotulu celu mare dela B.-Pest'a si a platitu dela sine tóte, cu càteva mii etc. etc. M. H.

Despre ajutóriele intinse prin com. Zichy unoru scóle, corespondentele tace. Este prea adeveratu, cà repausatulu episcopu pre càtu a fostu in viétia, nu a suferitu pe nimeni cá se publice nici-una din binefacerile sale, si se pare cà tacerea o punea la toti de conditiune. Se vede cà fericitulu barbatu dicea intru ânim'a sa cu scriptur'a: Destulu este dilei reutatea sa. Densulu erá satulu de hostilitatea si persecutiunea compatriotiloru sei. In càtu pentru poporulu nostru, cá poporu cu minte simpla dara limpede, corespondentii ne asigura, cà elu ar fi fostu gata se'lu apere ori-si candu cu periclitarea vietiei sale. Pàna si bandele de hoti cunoscea bine acelu sentimentu alu romaniloru si nu au cutediatu nici-odata se se apropie de comun'a Maieru; comitele Zichy potea se dórma in pace si liniste deplina, cà-ci romanii caroru le facuse atàtu bine, veghiá pentru densulu. Acum elu pausédia sub pamentu, dara monumentele sacre puse prin elu in suprafacia, ar meritá cu totulu alta monografia, éra nu numai acésta schitia aruncata aci in fuga.

Estrasu din corespondentia vechia dela 14 Sept. n.

Testamentulu lui Jova Popoviciu dela Lugosiu.

Intr'o informatiune publicata din Banatu inainte cu vreo doue luni apucaseramu a promite cà vomu reveni la testamentulu fericitului Jova Popoviciu, care acum intru alu diecelea anu, in locu de a se executá intocma, inca totu mai este obiectu de processu ruinatoriu. Teneri studenti lipsiti ne adusera amente de promissiune, tocma de o amu fi uitatu din partea nóstra. Noi inse nu am vediutu testamentulu lui J. P., prin urmare nu suntemu competenti in causa, si daca coprinsulu aceluia s'ar reduce numai la membrii unoru familii, atunci nu ar avea nimeni dreptu de a'lu discutá in publicu. Aci in inse avemu a face cu unu testamentu de alta natura, in càtu publicului nu i se póte denegá dreptulu de a se interessá de acelasiu.

Jova Popoviciu, romanu nascutu in comun'a Christianu, langa Brasiovu, din familia de preotu, in anii teneretieloru invetiandu comerciulu, mai tardiu, dupa exemplulu unui mare numeru de brasioveni emigrandu se asiedià cu locuinti'a la Lugosiu in Banatu, pre candu acelu orasiu erá mai intregu romanescu si comerciulu parte mare in mani romanesci, precum astadi nu mai este nici-decum. Omu nu numai desteptu in afacerile sale, ci si tinéndu fórte multu la onórea si reputatiunea sa, au ajunsu curendu la stare materiala buna, apoi s'a si casatoritu. De aci incolo Jova Popoviciu, satiatu cum amu dice, de spiritulu romanescu sbeutu in acelea dile din scrierile betraniloru si din viéti'a nationale transilvana, a fostu pàna pe la 1855 unulu din puçinii luptatori curagiosi in contra despotismului hierarchiei serbesci, care precum este cunoscutu, erá pe aci se sugrume si se estermine definitivu romanismulu din Banatu. Resultatulu aceloru lupte hierarchice-nationali desperate fu: infiintiarea episcopiei greco-catholice romanesci dela Lugosiu. Atunci J. Popoviciu scârbitu din sufletu de atatea brutalitati serbesci, trecù si elu inpreuna cu altii la biseric'a gr.-cath. dupace càtiva preoti romanesci orthodoxi luati la góna mai alesu din causa cà citiá Istori'a lui Petru Maioru si alte scrieri romanesci, si cà-ci scriá cu litere latine, apucasera a se refugiá in diecesea Oradei.

Jova Popoviciu n'au avutu prunci din casatori'a sa, a crescutu inse si ajutatu càtiva nepoti si nepóte, éra inainte de mórte cu vreo doi ani isi cerceta rudeniile in Brasiovu si Christianu, pe unde lasà urme frumóse de binefaceri. Densulu si unii amici intimi de ai sei ii computá tóta averea càtra capetulu vietiei lui la 100.000 (una suta de mii) florini val. austr. Mai tóta acea avere Jova Popoviciu o a testatu pentru scopuri bisericesci si mai virtosu scolastice. Dara precum o patu romanii cu cele mai multe testamente de coprinsu analogu, asia pati si episcopi'a dela Lugosiu cu testamentulu lui Popoviciu, cà-ci dupa mórtea lui se aflara vreo 37 nepoti si nepóte, cari pornira processu pentru anullarea testamentului; acelu processu inse pare cà a fostu batutu cu pirône scóse din vreo cruce milenaria, cá se nu póta inaintá de locu prin stadiele prevediute in lege. Se dice cà ar fi fostu o erôre mare, cà la testamentu s'a subscrisu si unu preotu cá martoru; cà inse cu tóte acestea nepotii totu nu aru avea temeiuri tari destulu, pentru cá se póta resturná testamentulu, pe langa aceea conditiunile lui ar fi parte mare in favórea nepotimei, in càtu consangenii repausatului in tóte casurile de portari bune cá si a le altora, au se fia preferiti la beneficiuri. Se mai spune, cà de candu se afla preas. sa dnulu Victoru Mihali in scaunulu episcopiei, s'au facutu nepotiloru propuneri de inpaciuire ecuitabile, spre mare folosu alu loru. Unii din consangeni bine-cuventati cu familii numeróse ar fi fórte aplecati spre inpaciuire; atunci inse nu mai pricepe nimeni, de unde acea traganare misteriósa, din care potu urmá daune si mai mari decàtu cele intemplate pàna acuma, prin deteriorarea caseloru, scadereva valórei mosiiloru etc., cá se tacemu de perderile enorme pe terenulu scolasticu, pre càtu timpu venitulu din fonduri nu este datu la destinatiunea sa. Éta dificultatile càte subversasera si la executarea legateloru fericitului Eman. Gozsdu se delaturara prea frumosu pe calea pacei; faca si nepotii lui Jova totu asia, chiaru spre binele loru invederatu, pàna a nu se mursucá si maciná tóta acea avere castigata cu multe sudori in vreo 50 de ani, in spesse de processe si in taxe finantiali, cà-ci dupa cum curgu lucrurile in acestea tieri, processulu póte se mai tîna alti vreo 10 ani.

Sciri diverse.

— (Provocare). Cu totu respectulu vinu a intrebá pre on. comitetu paroch. gr.-ort. din Orasthia cà: primitau pe anulu acesta subventiunea de 1000 fi. dela universitatea sasésca, votata in anulu trecutu pentru desvoltarea scólei gr.-ort. din Orasthi'a in scóla normala centrale? si déca o au primitu, pentru ce nu au deschisu pe anulu acesta scol. classele recerute?

Romosu, in 10 Novembre 1879.

G. Mariutiu.

— (Diu'a St. Elisabet'a), care este si diu'a onomastica a M. S. imperatesei a fostu serbata in monarchi'a intréga in modulu indatinatu. In aceea di s'au celebratu si aici in tóte bisericele càte unu solemnu Te-deum.

— (Archiducess'a Christin'a) viitórea socia a regelui Alfonso XII dupa ce conformu sanctiunei pragmatice a renuntiatu in modu solemnu si pentru totudeauna la ori ce pretensiuni dinastice la tronulu habsburg-lotaringicu, a plecatu la Madrid insocita de mam'a sa archiducess'a Elisabet'a si de o numerósa suita. Fia cá tiner'a si amabil'a archiducessa austriaca, se nu aiba nici-odata causa de a regret'a pasulu facutu!

— (Earn'a) a venitu in anulu acesta fàra multa introducere, ba potemu dice cà cu o iutiéla surprindiétóre. Dupa vre-o doue dile de ninsóre la inceputulu septamanei acesteia, urma unu geru neasteptatu. Asia in 19 l. c. avuramu 9° R.subt nula, éra in diu'a de St. Mihaiu au fostu 11° R. Déca va merge totu asia cum au inceputu, apoi vomu avea o earna grea siberiana. Ferice de speculantii cu lemne, si vai de cei seraci!

— (O interessanta si puçinu diplomatica corespondentia intre unu germanu si unu russu). In diariulu pansiavisticu „St. Petersburgskija Wjedomosti“ s'au publicatu unu articolu fórte insultatoru la adress'a femeiloru germane, din care causa gubernulu russescu a si interdisu, pe terminu de trei luni, vinderea pe strada a acelui diariu. Insult'a diariului russescu a revoltatu inse fórte multu pe germanii din Russi'a cá si pe cei din Germani'a. Autorulu acelui articolu insultatoru primi mai dilele trecute urmatórea scrisóre:

„Berlin, 30 Octobre.

Este noroculu d-tale, d-le R . . ., cà domiciliedi intr'o cetate departe de Berlin, pentru cà de altcum te asiu pedepsi in modu esemplaru pentru miserabilulu d-tale articolu despre femeile germane. Dar' pentru cà din caus'a distantiei care ne desparte n'o pociu face, se te consideri cá si candu ai fi pedepsitu cum se cuvine. B. Nochstetter, Oranienstrasse 112.“

Puçine dile dupa aceea Nochstetter primi dela autorulu acelui articolu urmatoriulu respunsu:

„Onorate Domnule! In acelasiu momentu in care ai ridicatu bastonulu asupra mea, mie mi-a succesu a scóte din buzunaru unu revolveru si a te inpuscá stante pede. Te rogu deci, cá se te consideri cá si candu ai fi inpuscatu. Adress'a mea: Petersburg, Wladimirskaja 14.“

— (Scól'a reala dela Dev'a). Diariulu ungurescu „Hunyad“ care apusese de repetite-ori, dela Oct. incóce a reinviiatu; proprietariu inspectorulu reg. de scól'a Lud. Réthy, red. J. Szitás, editoru evreulu Hirsch. Din acelu diaru invetiamu, cà scól'a reala dela Dev'a infiintiata cu enorme spesse de càtra statu cu 8 classe, dotata cu totu ce se cere la unu institutu cá acela, provediuta cu professori inflacarati cá si Réthi pentru magiarisare, este in ajunu de a trece prin alta reforma radicale, cà-ci asia cumu se afla, nu corespunde scopului (de magiarisare).

— (Lupta cu ursii, cu anghin'a diphterica si cu magiarismulu). Totu din susu citatulu diariu aflamu, cà in Valea-Jiiului ursii mai in tóte dilele mananca din vitele ómeniloru; anume in 15 Nov. una ursóica mare cu doui pui ucise langa satulu Dilsa unu bou. In alta di se aruncà unu altu ursu in turm'a de oi a numitei comune si rapi o óia, éra pastoriulu, unu june romanu reservistu avù nebunesculu curagiu se taia in ursu cu securea. Ursulu inse lasandu ói'a tranti pe fetioru la pamentu, si daca nu ilu atacau pe ursu trei cani lotrii ce'i avea la turma, bietulu omu remanea mortu. Asia inse a scapatu cá vai de elu sgariiatu si ruptu in façia si la mani.

Pe la Petrosieni omóra anghin'a diphterica.

Comitetulu municipale administrativu alu comitatului arata fórte mare placere de a sugrumá càteva scóle confessionali romanesci si a le preface sub diverse preteste in scóle magiare (Vedi Hunyad din 15 Nov.) Se inculpa si consistoriulu gr. resaritenu, cà la Soimusiu si la Boholtu de atàti ani nu mai are scóle, apoi i se amerintia, cà ori unde nu se face scóle confessionali, se voru face nesmintitu comunali (magiare) totu din spinarea aceleiasi poporatiuni.

In orasiulu Hunedórei caus'a scóleloru e in processu.

— (Spargeri in biserici). Furii au spartu in càteva dile la vreo patru biserici romanesci si au luatu din ladisióre banii càti au aflatu; asia la Lesnicu, Valealunga, Certesu si Vortia (Órtia?).

— (Usurariu care ia 40%). Acela se afla in Dev'a; elu dà bani pe politia, inse numai 60 fl. pentru 100 fl., éra 40 ii tîne cá dobenda. „Hunyad“ amerintia cà'lu va dá prin tergu cu numele. I si pasa multu aceluia. Intrebarea este mai la loculu seu, cà cine sunt acei ómeni sau nebuni desperati, sau insielatori cá si usurariulu, cá se mérga la elu.

— (Unu magnatu ungurescu — plastografu). Tribunalulu reg. din Clusiu curentédia pe bar. Joanu Huszár care dupa ce au comisu mai multe plastografii de politie (cambii) si alte insielatorii au luatu lumea in capu. Baronulu este de 55—60 ani, de statura mijlocia, slabu are péru raritu si blondu, o frunte inalta si lata, ochi albastri, mustatia blonda si esprima liter'a „r“ in modulu pelticiloru.

— (Miseria). Diariului „Torontal“ i se scrie din Becskerekulu-mare, cà in comitatulu Torontalului pretiulu graului s'au urcatu la 15 fl., éra acela alu cucurudiului la 7 fl. 50 cr. Pentru cà poporatiunea n'are nici atata nutretiu pentru cá se'si póte ierná vitele, tieranulu se grabeste a si le vinde cu pretiuri de batjocura. Vaci frumóse cu vitielu se potu cumpará cu 25 fl. si porci grasi cu 12—15 fl. v. a.

— (Limb'a russésca in armat'a austriaca). Diariului „Pester Lloyd“ i se telegrafédia din Vien'a, cà la ordinulu ministrului de resbelu in 16 l. c. s'au inceputu in localitatile institutului geograficu militaru din Vien'a, unu cursu pentru limb'a russésca. Ministrulu de resbelu prin unu ordinu reservatu càtra toti oficiarii din corpulu stabului generalu, recomanda in termini caldurosi invetiarea limbei russesci, accentuandu totuodata dorinti'a esprimata la locurile mai inalte, cá toti oficiarii stabului generalu se isi insusiasca dupa potintia limb'a russésca. Semne de pace?!

— (Mortalitatea in prunci). Din adunarea si combinarea cifreloru statistice in cursu de mai multi ani se constata, cà in tierile corónei ungaresci, din càte 100 prunci dintre 1 si 5 ani moru mai multu de ½, adeca 50½ procente, éra dupa sexu moru 10 mai multi baiati de càtu fetisióre; éra daca totusi disproportiunea nu se arata in realitate asia de mare, caus'a este, cà prunci de sexulu barbatescu se nascu cu 5% mai multi decàtu fetisióre. Pe la cetati moru din 23 omeni càte unulu, pe la sate 1 din 28, cei mai multi prunci. Mare mortalitate.

Bibliografia.

Cu post'a de ieri primiramu urmatórele doue brosiuri scrise in limb'a germana:

— „Der Romäne als Jäger“, aus dem „Memoriu“ des J. Sterca-Siulutiu de Carpenisiu, in's Deutsche übersetzt von Peter Brosteanu. Reschitza 1879 si

— „Das Eisen und Stahlwerk Reschitza von P. Brosteanu, Reschitza 1877.

Cea dintaiu este o buna traducere din cartea d. J. St.-Siulutiu, éra a dou'a este o interessanta monografia a renumiteloru bai de feru si otielu din Resiti'a. Pecatu cà nu este scrisa romanesce. Vomu reveni catu mai curendu la acésta monografia.

Contractulu Socialu.

De J. J. Rousseau.

Capitolulu VII.

Despre guberne mestecate.

Strictu luatu nu esista gubernu simplu. Este de lipsa cá unu siefu unicu se aiba magistrati subalterni si cá unu gubernu poporaru se aiba unu siefu. Astfeliu in repartitiunea poterei esecutive sunt totudeauna gradatiuni dela unu numeru mare la unulu mai micu, cu acea diferentia numai, cà aci numerulu celu mare depinde dela celu micu, aci celu micu dela celu mare.

Cateodata partile sunt egale, candu séu partile constitutive sunt intr'o dependintia reciproca, cá in gubernulu Angliei, séu candu autoritatea fiacarei parti este independenta inse neperfecta cá in Poloni'a. Acésta forma din urma este rea, pentru cà nu are nici o unitate in gubernu si Statulu este lipsitu de legatura.

Care gubernu deci este mai bunu, celu simplu séu celu mestecatu? Cestiunea acésta au fostu fórte multu desbatuta de catra politici si i se póte dá acelasiu respunsu pe care l'amu datu mai 'nainte cu privintia la tóte formele de gubernu.

In sine gubernulu simplu este celu mai bunu, tocmai pentru cà este simplu. Candu inse poterea esecutiva nu depinde destulu de multu dela cea legislativa, séu cu alte cuvinte, candu esista mai multe raporturi intre principe, si suveranu decatu intre poporu si principe, atunci acestu defectu de proportiune trebue delaturatu prin inpartirea gubernului, pentru cà atunci tóte acele parti nu au mai puçina autoritate fatia cu supusi si divisiunea loru le slabesce pe tóte fatia cu suveranulu.

Acelasiu inconvenientu se póte evitá infiintiandu magistrati intermediari, cari, lasandu gubernulu in tóta intregimea sa, servescu singuru numai pentru de a balantiá cele doue poteri si a isi mantienea drepturile loru respective. Atunci gubernulu nu mai este mestecatu ci moderatu.

Prin mijlóce de asemenea se póte remediá inconvenientulu opusu si candu gubernulu este prea móle, se infiintiésa tribunale pentru de a ilu concentrá. Acésta se practisésa la tóte democratiele. In casulu primu cineva inparte gubernulu pentru de a ilu slabi, éra in alu douilea pentru de a ilu reintari, pentru cà macsimulu de potere si slabiciune se afla in modu egale la gubernele simple, in tempu ce gubernele mestecate dau o fortia de mijlocu.

Capitolulu VIII.

Nu se potriveste ori ce forma de gubernu pentru fiacare tiéra.

Libertatea nefiindu o planta, care se póta cresce in tóte climele, nu se potriveste pentru tóte popórale. Cu catu cineva meditésa mai multu asupra acestui principiu stabilitu de Montesquieu, cu atatu i simte mai multu adeverulu, si cu càtu ilu contesta cineva mai multu, cu atatu ofere mai multa ocasiune pentru probe noue.

In tóte gubernele din lume, persón'a publica consuma si nu produce nemíca. De unde primeste deci ea substanti'a pe care o consuma? Din labórea membriloru sei. Prisosulu particulariloru produce trebuintiele publicului. De unde urmésa, cà Statulu civile póte subsistá numai pàna candu labórea ómeniloru le aduce mai multu decàtu le este de lipsa pentru trebuintiele loru.

Prisosulu nu este inse acelasiu in tóte tierile din lume. In cele mai multe este considerabilu, in altele de mijlocu, in altele érasi de locu si in altele in fine este negativu. Acestu raportu depinde dela fertilitatea labórei pe care o pretinde pamentulu, dela natur'a producteloru sale, dela forti'a locuitoriloru, dela consumarea mai multa séu mai puçina, ce le este necessara si dela mai multe alte inpregiurari de asemenea din care este compusu.

De alta parte, nu tóte gubernele au aceeasi natura. Unele inghitu multu, altele mai puçinu si diferentiele se basésa pe unu altu principiu, cà adeca, cu càtu contributiunile publice se departésa mai tare de sorgintea loru, cu atatu ele devinu mai oneróse. Greutatea nu trebue mesurata dupa cantitatea inpositeloru, ci dupa lungimea drumului ce au se ilu faca, pentru cá se se intórca érasi in manile din care au esitu. Candu acésta circulatiune este prompta si bine organisata, atunci nu inpórta déca cineva plateste multu séu puçinu: poporulu remane avutu si finantiele se gasescu totudeauna in ordine buna. Din contra, ori catu de pucinu ar plati poporulu si candu acelu puçinu nu se mai intórce, atunci platindu mereu se deséca: Statulu nu va ajunge a fi niciodata bogatu si poporulu va remanea totudeauna cersitoriu.[1])

De aici urmésa, cà cu catu distanti'a intre poporu si gubernu devine mai mare, cu atatu contributiunile devinu mai oneróse: astfeliu cà, in democratia este mai puçinu incarcatu, in aristocratia mai multu, éra in monarchia elu pórta cele mai mari greutati. Monarchi'a nu se potrivesce deci, decatu pentru natiuni avute, aristocrati'a pentru State de mijlocu atatu in avutia càtu si in marime, éra democrati'a pentru State mici si serace.[2])

In realitate, cu càtu reflectésa cineva mai multu asupra lucrului, afla in acésta, diferenti'a intre Statele libere si monarchice. In cele d'antaiu totulu se intrebuintiésa pentru utilitatea comuna, éra in celelalte fortiele publice si particulare sunt reciproce si un'a se intareste prin slabirea celeilalte, astfeliu cà in locu cá supusii se fia gubernati peutru de a 'i face fericiti, despotismulu 'i face miserabili pentru de a 'i potea guberná.

Éta deci, cà in fiacare clima se afla cause firesci, cari conditionésa form'a gubernului si chiaru a locuitoriloru pe cari trebue se 'i aiba. Pamenturile ingrate si sterile, unde productulu nu platesce labórea, trebue se remana necultivate si pustii, séu locuite numai de selbatici; pamenturile unde labórea ómeniloru nu produce mai multu, decàtu ce le este de lipsa pentru trebuintiele loru, voru fi locuite de popóra barbare, ori ce institutiune de Statu ar fi aicea inpossibila; pamenturile unde prisosulu productului ce ilu aduce labórea este mediocru, convinu popóraloru libere, acelea in fine, in cari pamentulu bogatu si fertile dà producte multe pentru lucru puçinu, pretindu unu gubernu monarchicu, pentru cá lucsulu principelui se póta consumá prisosulu supusiloru, pentru cà este mai bine, cá acelu prisosu se fia consumatu prin gubernu, decàtu se fia resipitu prin particulari.[3]) Esista esceptiuni, o sciu, inse chiaru aceste esceptiuni confirma regul'a, producéndu mai curendu séu mai tardiu revolutiuni, cari readucu lucrurile érasi in cursulu loru firescu.

Trebue se distingemu totudeauna legile generale de causele particulare, care potu modificá efectulu. Déca intregu sudulu ar fi coperitu cu republici si intregu nordulu cu State despotice, totusi nu ar fi mai puçinu adeveratu, cà dupa efectulu climei, despotismulu se potrivesce la tierile calde, barbari'a la tierile friguróse si o Constitutiune buna cu regiunile intermediare.[4]) Vediu si aceea cà acordandu cineva principiulu, ar potea disputá aplicatiunea lui, obiectandu cà: esistu tieri friguróse fórte fertile si tieri meridionale fórte ingrate. Dara acésta dificultate nu esista, decàtu numai pentru aceia, cari nu esaminésa lucrulu in tóte raporturile sale. Precum amu disu, trebue se se ia in considerare labórea, fortiele, consumatiunea si altele.

Se presupunemu despre doue pamenturi egalu de mari, cà unulu aduce cinci si cel'altu diece procente. Déca locuitorii celui d'antaiu aru consumá patru, éra aceia alu celui de alu douilea noue procente, apoi prisosulu productului celui d'antaiu ar fi a cincea parte, éra acelui de alu douilea a diecea parte. Proportiunea celoru doue prisosuri fiindu deci inversa celei a producteloru, urmésa cà pamentulu care produce cinci procente dà unu prisosu indoitu cá celu care produce diece procente.

Dara cestiunea nu este despre unu productu indouitu si nu credu cà cineva ar voii se compare fertilitatea tieriloru friguróse cu aceea a celoru calde. Cu tóte acestea se presupunemu acea egalitate si se punemu, déca voimu, Angli'a in balantia cu Sicili'a, si Poloni'a cu Egipetulu, mai spre sudu avemu Afric'a si Indiile, éra mai spre nordu nu avemu nemica. Fatia cu acésta egalitate a productului, ce diferentia in cultivare! In Sicili'a nu este de lipsa de-càtu a grapá pamentulu, in Angli'a din contra càta ingrijire pentru de a ilu lucrá! Cu càtu sunt de lipsa mai multe bracia pentru de a ajunge la acelasiu productu, cu atatu prisosulu va fi fàra indoiala mai micu.

Afara de acea se se mai considere, cà acelasiu numeru de ómeni consuma cu multu mai puçinu in tieri calde. Acolo clim'a pretinde cá omulu se fia sobru, pentru cá se fia sanetosu. Europenii cari voiescu se continue si acolo modulu loru de viétia, pieru prin disenterie si prin indigestiuni: „In com„paratie cu Asiatii, dice Chardin, noi suntemu ani„male carnivore, lupi. Unii adscriu sobrietatea „Persianiloru inpregiurarii, cà tiér'a loru este mai „puçinu cultivata, éra eu, din contra, credu cà tiér'a „loru are mai puçine mijlóce de viétia, pentru cà „locuitoriloru le trebue mai puçine. Déca frugali„tatea loru, continua elu, ar fi efectulu nerodirei „pamentului, atuncea numai cei seraci aru mancá „puçinu, in tempu ce lumea intréga mananca acolo „puçinu si ar mancá in fiacare provincia mai multu „séu mai puçinu in proportiune cu fertilitatea pa„mentului, in tempu ce aceeasi sobrietate se afla in „tiér'a intréga. Ei se si lauda fórte multu cu mo„dulu loru de viétia dicéndu, cà cineva nu are decàtu „se privésca la fati'a loru, pentru cá se recunósca, „cà ea este cu multu mai escelenta decàtu a cresti„niloru. In realitate ea este curata, pielea loru „este frumósa, fina si luciósa, in tempu ce fati'a „Armeniloru, supusii loru, cari ducu o viétia euro„péna, este aspra, de coloritulu aramei si corpurile „loru gróse si greóie.“

(Va urmá.)

---

[1]) Asia precum este starea actuala a Ungariei si a Turciei. Not'a Traduct.

[2]) Acésta macsima alui Rousseau basata fiindu pe premisse necorecte este eronata si in consecintiele sale. Constitutionalismulu modernu, basatu pe sistem'a representativa, pretinde din contra, cá tocmai Statele cele mari se fia gubernate in modu democraticu, pentru cà este nedemnu de unu poporu mare si avutu se sufere despotismulu unui singuru séu alu unei oligarchii. Tient'a la care au aspiratu mai tóte revolutiunile au fostu: cá ori ce poporu se fia gubernatu prin representanti esiti din sinulu lui, éra nu prin dreptulu divinu alu unui singuru omu séu prin o casta privilegiata, care se considere pe poporu, cá unu apanagiu datu loru de o provedintia fictiva, cá remuneratiune pentru cà si-au luatu ostenél'a de a se nasce in palate éra nu in colibe. Not'a Traduct.

[3]) Curiósa logica! Nu intielegemu, pentru ce se fia datoru cetatiénulu unei monarchii a dá prisosulu seu gubernului adeca monarchului, pentru cá se ilu consume elu si roiulu de curtesani ce ilu incongióra. Unu poporu care ar face unu astfeliu de lucru de buna voia, ar meritá se aiba de monarchu pe unu Nerone séu Caligula. Gratia politicei de pace a Stateloru continentale, budgetele de resbelu nu permitu, cá cetatienii monarchieloru se resipésca prisosulu ce ilu tragu din venitulu labórei loru, éra milionarii Angliei si ai Americei sunt cu multu mai prudenti, decàtu se puna miliónele loru ce le prisosescu, la dispositiunea reginei Victori'a séu a presiedintelui Hayes, pentru cá se le consume in lucsu si traiu bunu. Popórale, de si inca nu tóte, s'au facutu mai egoiste, decàtu cum erau pe tempulu filosofului dela Genf. Not'a Traduct.

[4]) Aici Rousseau nu s'au cugetatu la radicalele schimbari ce le póte face civilisatiunea intr'unu Statu. Inlesnirea comunicatiunei intre diferitele popóra, progressulu economiei, alu industriei si alu comerciului isi bate jocu de teorii filosofice, pentru cà le vedemu luptandu in tóte Statele Europei, fia ele calduróse, stemperate séu friguróse, pentru cá se isi elupte dreptulu ce le conditionésa esistenti'a. Si acésta o potu face mai lesne in ori ce Statu, supt gubernulu representativu, adeca democraticu. Not'a Traduct.

Cursulu moneteloru in val. austr.

Vien'a, 19 Novembre

Galbinii imperat. de auru	fl.	5.54 cr.
Moneta de 20 franci	„	9.30 „
Imperialu rusescu	„	9.64 „
Moneta germana de 100 marce	„	57.70 „
Sovereigns englesi	„	12.— „
Lira turcésca	„	10.65 „
Monete austr. de argintu 100 fl.	„	—.— „

Cursuri de Bucuresci in Lei noi (franci).

18 Novembre.

Obligatiuni rurali din 1864 cu 10%	l.	98.1/2 b.
Imprumutulu Oppenheim din 1866 cu 8%	„	104.— „
Obligatiune de imprumutu dominiale din 1871 cu 8%	„	105.90 „
Creditu fonciariu (hipot.) rurale cu 7%	„	99.3/4 „
Creditu fonciariu urbanu (alu capitalei cu 7%	„	93.1/2 „
Imprumutulu municipale nou (alu capit.) din 1875 cu 8%	„	101.1/2 „
Fondulu de pensiuni (per 300 l. a.) cu 10%	„	192.— „
Actiunile caliloru fer. rom. din 1868 cu 5%	„	36.60 „
Actiunile caliloru fer., prioritati din 1868 cu 6%	„	96.75 „
Daci'a, Compania de asecur. din 1871 actiunea de 250 l. a. 8%	„	195.— „
Romani'a. Compania de asecur., (act. de 100 l. n.) 1873 cu 8%	„	70.1/2 „

Nr. 986—1879. (106) 2—3

Escriere de concursu.

Prin decisiunea spec. comissiune administrative a comitatului Severinu de sub Nr. 419 a. c., postulu invetiatorescu comunalu cu propunere in limb'a romana si magiara din comun'a Gârboveti devenindu vacantu, cu acésta se escrie concursu cu terminu pàna la **15 Decembre** a. c. st. n.

Emolumentele sunt: pe unu anu 300 fl., 12 metri cubici lemne de focu, precum si locuintia libera cu gradina.

Recurentii sunt datori a aretá: 1. vêrst'a si religiunea, 2. invetiamentulu seversitu, 3. atestatu de cualificatiune, 4. cunoscintia de limbi, si in fine 5. ocupatiunea de pàna acuma.

Recursurile provediute cu timbre regulate, sunt a se adresá càtra Escelenti'a Sa dn. ministru de culte si instructiune si a se tramite pàna la terminulu susu aratatu, la comissiunea administrativa in Caransebesiu. Se observédia, cumca invetiatoriulu denumitu este datoriu, a executá dupa ritulu gr. orientalu cantarile bisericesci, si in fine, cumca recursurile intrate dupa terminu, nu se voru luá in consideratiune.

Bania, in 12 Novembre 1879.

E. N. Terentiu Pucea,
notariu cercualu.

Editoru si redactoru responsabilu **G. Baritiu** in Sibiiu.

Tipariulu lui **W. Krafft** in Sibiiu.